

Едуард Помиткін
Інститут педагогіки
і психології професійної освіти АПН України,
м. Київ

Розвиток духовного потенціалу майбутнього викладача професійної школи як психолого-педагогічна проблема

Незважаючи на будь-які соціальні зміни, політичні та економічні реформи, основу психологічного портрету викладача складають саме ті риси і якості, завдяки яким він реалізує у професійній діяльності своє покликання – людяність, духовність. Разом із цим, соціальне середовище, в якому здійснюється психолого-педагогічний процес може сприяти або ускладнювати розвиток професійно необхідних рис та якостей особистості.

Серед несприятливих соціально-психологічних факторів становлення особистості майбутнього викладача слід назвати, перш за все, зниження престижності викладацької професії. Якщо раніше близько 20-30 відсотків старшокласників мріяли стати педагогами, то нині діти ніякують перед однолітками при необхідності навіть висловити подібне бажання. Однак потреба у висококваліфікованих педагогічних кадрах є стратегічно важливою для будь-якого суспільства. Від задоволення цієї потреби прямим чином залежить рівень освіченості, культури, свідомості, а в кінцевому рахунку і економічного процвітання держави.

У сучасних соціальному середовищі найбільша складність полягає не в збільшенні інтелектуальних надбань молоді (сучасні засоби масової інформації та мережа “Інтернет” задовольняють потреби в інформації), а в розвитку порядності, моральних і духовних рис особистості. Метою даної статті є розкриття соціально-психологічних умов розвитку духовного потенціалу майбутнього викладача, висвітлення ефективних методів допомоги молоді у духовному зростанні. Слід відзначити, що у психолого-педагогічних дослідженнях більша увага приділяється розробці проблеми виявлення і розвитку інтелектуального і творчого потенціалу учнів, однак, потреба духовного відродження України перед сучасною наукою задачі психолого-педагогічного обґрунтування процесу духовного розвитку особистості, створення діагностичного забезпечення і розробки відповідних програм духовного збагачення молоді. У зв'язку з цим однією з позитивних тенденцій слід вважати поступове зростання наукового інтересу до проблеми: за останні декілька років в Україні проведено ряд науково-практичних конференцій з питань духовності, захищені дисертації філософського, педагогічного та психологічного спрямування. У наукових працях визначення духовності, як розкриття сутнісної характеристики через систему відомих понять спирається, переважно, на філософські категорії, культуру, мистецтво, релігійну свідомість. В психологічному аспекті духовність розглядається у різних площинах – через когнітивну сферу, вольові ознаки, етичні та естетичні характеристики особистості, її досвід, характер, свідомість та самосвідомість, спрямованість і т. д.

Проблема природи духовності, духовної самореалізації, самоактуалізації особистості досліджувалась Е. Шпрангером, В.Штерном, Е.Фроммом, А.Маслоу, К.Роджерсом, Г.Олпортом, С.Грофом, Г.О.Баллом. Теоретичні передумови розробки проблеми розвитку духовного потенціалу особистості закладені у психологічних дослідженнях Л.І.Божовича, Г.С.Костюка, Н.С.Лейтеса, О.М.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна, А.В.Петровського, А.В.Мудрик, В.А.Семиченко, В.В.Рибалки, Л.А.Сулейманової, В.В.Москвіної та ін.

Питанням вивчення та формування духовного світу особистості, самопізнання та самовиховання учнівської молоді присвячені роботи К.Д.Ушинського, В.О.Сухомлинського,

К.О.Альбуханової-Славської, І.С.Кона, О.В.Киричука, Д.А.Леонтьєва, С.Д.Максименка, Ю.М.Орлова, П.В.Симонова, П.М.Єршова, Г.Є.Бурбуліса, Б.П.Бітінаса, Ю.П.Вяземського, В.А.Пономаренка, Т.М.Титаренка, Ж.М.Юзвак, Н.Р.Бітянової, А.Ц.Гармаєва та ін.

Характерною ознакою високодуховної особистості є її гуманістична поведінка, високоморальні вчинки, прагнення до реалізації у власному житті загальнолюдських цінностей, потяг до істини та прекрасного. Серед сучасних дослідників моральних та естетичних аспектів проблеми слід назвати І.А.Зязюна, І.Д.Бежа, М.Й.Боришевського, С.У.Гончаренко, В.К.Демиденко, І.Д.Звереву, Є.П.Козлова, Л.П.Печко.

Філософсько-психологічний зміст поняття духовного розвитку доцільно розглядати, аналізуючи поняття розвитку взагалі. У філософському розумінні поняття розвитку визначається як закономірна, якісна, спрямована і незворотна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів. У психології ж поняття розвитку визначається як закономірна зміна психічних процесів, станів у часі, що виявляється в їх кількісних, якісних, структурних перетвореннях¹.

Оскільки духовність являє собою певне новоутворення у структурі особистості, процес духовного розвитку є компонентом загального особистісного розвитку індивіда. Поняття розвитку особистості за визначенням, поданим у психологічному словнику трактується як процес формування соціальної якості або системи психічних якостей особи внаслідок її соціалізації і виховання². В процесі розвитку особистості дитина взаємодіє з оточуючим світом та оволодіває досягненнями людства. Оволодіння дійсністю у дитини відбувається у її діяльності при посередництві дорослих.

Нажаль, визначення духовного розвитку ще не знайшло відображення у психологічних словниках. У наших працях під духовним розвитком ми розуміємо процес самоідентифікації особистості з своїм вищим духовним "Я", в ході якого біологічна природа людини підпорядковується духовним ідеалам, смислам та цінностям, збагачується духовним досвідом. У процесі духовного розвитку відбувається усвідомлення єдності Буття, власної життєвої позиції та прийняття відповідальності за зміст свого життя і результати діяльності. Провідну роль у розвитку духовності відіграють ідеали Краси, Добра та Істини. Прагнення до ідеалів краси відображається у естетичній спрямованості, до творення добра – у гуманізмі особистості, до істини – у ствердженні справедливості і правди у власному житті.

Духовний потенціал особистості характеризує вищий ступінь людської самоорганізації, який знаходить втілення у високому рівні свідомості і самосвідомості, спрямованості особистості на загальнолюдські духовні цінності та ідеали. Таким чином духовний потенціал визначає гуманістичну спрямованість, необхідну у педагогічних професіях. Розвиток духовного потенціалу учнівської молоді передбачає формування основних компонентів духовних цінностей, а саме цінностей гуманістичних, естетичних, екологічних, цінностей пізнання, самовдосконалення та самореалізації.

Наші спостереження та результати спілкування з працівниками закладів освіти дозволяють констатувати, що сучасні соціально-психологічні умови характеризуються:

1. Зниженням учбової мотивації молоді.
2. Недостатньою увагою батьків.
3. Неприятливим соціальним впливом, соціально-негативним тиском (в основному через засоби масової інформації), що здійснюється на свідомість та підсвідомість молоді.
4. Незадоволеністю потреб особистісного розвитку учнів.

У таких умовах психолого-педагогічні працівники, намагаючись передати майбутнім поколінням основи гуманізму, моральності, духовності, з жалем констатують, що виховний процес стає все менш ефективним. При цьому іноді не враховуються деякі вікові

Психологія. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровського, М.Г.Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – с.333.

² Там само, с.331.

закономірності та потреби особистісного зростання молоді. Зокрема, якщо до 7-12 років формування особистості відбувається переважно через ознайомлення її з системою знань, досвіду дорослих, то після 12-річчя у дитини все більше актуалізуються такі підструктури особистості як самосвідомість, спрямованість, характер. У підлітків зростає потреба у самовизначенні, а головне - у самореалізації. Зважаючи на ці вікові особливості, навчально-виховний процес має бути переорієнтованим на психолого-педагогічні засоби, які вимагають від молоді активності, реальних дій, духовної самореалізації.

У минулому ця потреба молоді реалізувалася у корисних справах піонерів, комсомольців, тимурівців через допомогу іншим. На сьогоднішній день проблеми нужденних і пенсіонерів пов'язані не тільки з тим, що їх нема кому доглянути, купити для них продукти, а скоріше з принизливим соціальним становищем, нестачею коштів навіть на медикаменти. Зрозуміло, що учнівська молодь також не має можливості матеріально допомогти нужденним.

Таким чином, численні негаразди у соціальному середовищі ускладнюють процес духовного зростання та самореалізації молоді, а без набуття відповідного досвіду духовний потенціал залишається не використаним, що знижує мотивацію духовного розвитку молоді. Отже у ситуації, що склалася, необхідні інноваційні психолого-педагогічні підходи, заходи та технології, які б дозволяли в умовах навчального закладу (чи за його межами) створювати ситуації, сприятливі для розвитку та реалізації духовного потенціалу учнів. Одним із засобів, що залучають молодь до моделювання та безпосередньої участі у реальній соціально корисній діяльності є технологія творчих духовно орієнтованих проєктів. Для прикладу наведемо основний зміст та результати впровадження проєкту “Зустріч поколінь”, в якому брали участь випускники 11-го гуманітарного класу київської гімназії №153 ім.О.С.Пушкіна та пенсіонери-мешканці Будинку ветеранів сцени.

Творчий духовно орієнтований проєкт “Зустріч поколінь”

Мета проєкту: моделювання та створення психолого-педагогічних умов для обміну життєвим досвідом, поглядами та цінностями ветеранів сцени з гімназистами. З боку гімназистів передбачалася активізація інтересу, потреби в мудрості, у здійсненні посильної допомоги старшому поколінню, у активізації духовних потреб та духовній самореалізації.

До участі у проєкті залучався колектив 7(11) гуманітарного класу київської гімназії №153 у складі 22 учнів. Протягом двох років ці учні вивчали спецкурс «Створи себе», у змісті якого значна увага приділялася духовному розвитку особистості. Таким чином участь у проєкті стала логічним завершенням вивчення спецкурсу.

З боку ветеранів сцени активну участь у проєкті брали 12 осіб, серед яких:

Шовковий Ярослав Андрійович – у минулому провідний соліст Львівського, Свердловського, Одеського, Казахського та Киргизького оперних театрів;

Сеннікова Раїса Денисівна – викладач історії театру Інституту Театрального мистецтва імені І.К.Карпенка-Карого;

Бедненко Борис Миколайович – соліст балету Львівського оперного театру;

Ліна Біленька – дитяча письменниця та інші діячі культури і мистецтв.

В цілому проєкт “Зустріч поколінь” було розподілено на 5 основних етапів у відповідності з діяльнісним виміром психологічної структури особистості, розробленої В.В.Рибалкою,³ що дозволило науково обґрунтувати проєкт та підвищити його ефективність.

---

³ Рибалка В.В. Особистісний підхід у навчально-виховній роботі з підлітками: Методичні рекомендації для шкільних психологів. - Одеса: МО України, ОІУВ, АПН України, ІПППО, 1996.- 36с.

Етапи здійснення проекту

I. Потребово-мотиваційний. На даному етапі здійснювалась активізація у молоді таких потреб і бажань, зафіксованих у моделі високодуховної особистості⁴:

- потреба у духовному спілкуванні;
- бажання приносити користь світу, людству, країні, ближнім;
- бажання різнобічно покращувати себе;
- бажання знайти у соціумі власне місце для принесення максимальної користі, для виконання життєво важливої місії;
- потреба у набутті духовного досвіду.

Активізація цих потреб та формування мотивації досягалася засобом вивчення школярами духовно спрямованих спецкурсів, залученні учнів до участі у методиках “Перетворення”, “Здійснення бажань” тощо⁵.

II. Інформаційно-пізнавальний. На цьому етапі попередньо сформовані потреби та бажання старшокласників здобули подальшого розвитку та закріплення, зокрема, у таких здатностях та інтересах:

- здатність до пошуку нових форм спілкування;
- здатність до сприйняття духовних ідей та проектів у процесі спілкування в колективі;
- інтерес до прикладів гуманізму в історії людства;
- інтерес до прикладів самореалізації творчих, високодуховних людей;
- здатність до самоусвідомлення власних позитивних якостей та якостей, що перешкоджають духовному прогресу;
- здатність до інтроспекції, самопоглядання;
- здатність до розпізнавання та відмежування духовного досвіду від псевдодуховного тощо.

Активізація і розвиток цих здатностей та інтересів досягалася засобами цілеспрямованих бесід, тематичних дискусій. У процесі спілкування перед учнями ставилося завдання пошуку шляхів самореалізації, засобів допомоги потребуючим, надавалася інформація про відомі приклади гуманістичної діяльності та пропонувалося знайти власні шляхи самореалізації у суспільно-корисній діяльності.

Попередньо учнями була отримана інформація про існування Будинку ветеранів сцени та про умови мешкання пенсіонерів, які присвятили своє життя служінню через мистецтво та педагогічній діяльності. Адміністрація Будинку також повідомила про потребу наведення ладу на присадибній ділянці навколо будинку. Необхідно було скопати землю, обрізати садові дерева, прибрати сміття тощо. Ця робота була непосильною для пенсіонерів.

III. Цілеутворюючий етап. На цьому етапі увага приділялася розвитку таких здатностей та схильностей учнів:

- здатність до сприйняття нестандартних ідей, думок, які висловлюють партнери по спілкуванню;
- здатність бачити цінне у поглядах кожного та накреслення єдиної мети, спільного задуму, проекту.
- здатність співвідносити отриману у процесі контакту інформацію із власними поглядами, духовними ідеалами, життєвою метою;
- схильність до розгляду своїх ідей, планів з точки зору своєї місії у житті;
- здатність передбачати наслідки своїх дій, способів поведінки, бачити перспективи починань;
- здатність до творчого аналізу проблем, ситуацій, подій життя тощо.

Необхідно було об'єднати учнів навколо ідеї допомоги ветеранам сцени, структурувати висловлені учнями думки та пропозиції щодо цієї теми. В процесі спілкування

---

⁴ Помиткін Е.О. Розвиток особистості учня і вчителя: гуманізація управління в школі. – Методичні рекомендації. - К.: ІПППО АПН України. - 1999. - 40 с.

⁵ Помиткін Е.О. “Перетворення”: ігрова діагностично-корекційна методика свідомого удосконалення особистості в колективі: Методичні рекомендації.- К.: ДАККО, 1997.-14 с.

важливо підкреслити цінність думки кожного, її важливість для створення і проведення спільного проекту. Такий підхід сприяє усвідомленню мети проекту та допомагає спільному визначенню тактики й стратегії його проведення, можливих наслідків. Акцентувалася увага на тому, що навіть маленька крапля добра вже покращує наш світ.

Було вирішено, що в процесі зустрічі будуть обговорюватися найактуальніші проблеми життя: життєві смисли, цінності, перемоги та помилки. Головне – приділити увагу пристарілим, надати їм можливість висловитися і бути вислуханими.

На цьому етапі також було отримано згоду ветеранів на проведення зустрічі. Пенсіонери радо відгукнулися на пропозицію, активно включилися в обговорення умов її проведення.

IV. Результативний етап. На цьому етапі здійснюється активний розвиток у старшокласників таких компонентів духовно орієнтованої діяльності:

- здатність до надання духовної допомоги потребуючим у різних формах спілкування;
- здатність створювати і підтримувати в колективі атмосферу поваги, порозуміння, творчої співпраці;
- сердечність, великодушність, доброта;
- здатність контролювати свої думки, емоційні стани, слова, дії;
- готовність виносити самостійні моральні судження, здатність бачити ситуацію із зовні, з позиції мудрості, любові;
- здатність свідомого керування увагою тощо.

Зустріч випускників гімназії №153 ім.О.С.Пушкіна з мешканцями Будинку ветеранів сцени було здійснено 16.04.2003 р. Взаємодія розпочалася з творчої праці гімназистів на присадибній ділянці. Важливо було те, що діти принесли з собою власні садові інструменти, оскільки у розпорядженні Будинку їх не вистачало. Пенсіонери виходили на подвір'я, вітали дітей, дякували їм. Старшокласники, не відчуваючи примусу, працювали з особливим натхненням. Деякі з них признавалися, що батьки не можуть їх примусити працювати на дачі, а тут... Тут все по-іншому. Пам'ятне фотографування учнів з ветеранами посилювало ефект святковості.

Після активної фізичної праці учасники зібралися у невеличкому актовому залі. Гімназисти почали поволі ставити запитання. Ветерани сцени розповідали про свій життєвий шлях, показували старенькі афіші, співали та декламували вірші. Всі присутні неначе стали учасниками єдиної мистецької дії, опинившись одночасно перед театральною сценою та за її кулісами, оскільки артисти розкривали перед слухачами секрети театального мистецтва.

По дорозі додому старшокласники обговорювали епізоди зустрічі, згадували найбільш пам'ятні моменти. Дві учениці домовилися з ветеранами про наступну зустріч і запропонували однокласникам взяти в ній участь.

Анкетування, проведене серед старшокласників, включало в себе такі запитання:

1. Який найбільш цінний підсумок принесла зустріч особисто Вам?
2. Чи відбулися зміни у Ваших поглядах на життя?
3. Який епізод Вам запам'ятався особливо?
4. Як уплинула зустріч на Ваше особистісне зростання?
5. Загальний вплив зустрічі на колектив класу.

У відповідях на перше запитання анкети учні відповіли, що найцінніший підсумок – збагачення життєвим досвідом, знаннями про майбутнє доросле життя, розумінням, що вибір професії суттєво впливає на хід подальшого життя людини.

Наведемо кілька типових відповідей на це запитання.

Ірина П.: “Я зрозуміла, що є люди, які проходять через життя із зіркою – своєю мрією та долею. Вони вірять у те, що досягнуть бажаного в житті. Дуже добре, що є ще такі мрійливі, сильні та цілеспрямовані люди.”

Ольга П.: “Було надзвичайно цікаво побачити тих людей, яким ми зобов'язані культурним розвитком нашої країни. Бо саме ці люди присвятили своє життя тому, щоб збагатити культуру суспільства.”

На друге запитання схвально відповіли 70% гімназистів. Проілюструємо цю тенденцію висловлюванням Анастасії Ч.:

“Я впевнилася, що слід завжди домагатися своєї мети і не зневірятися навіть у самих важких ситуаціях. Ці люди стали для мене прикладом.”

Інші 30% відповіли, що все, що відбулося під час зустрічі лише підтвердило їх попередні погляди на життя.

Серед епізодів, що найбільш запам'яталися, учні називали фрагменти творчих виступів та спогади ветеранів, розповіді про творчу діяльність.

Відповіді про вплив зустрічі на особистісне зростання виявилися суто індивідуальними і неповторними, що ускладнює їх узагальнення. Наведемо лише декілька з них:

Катерина Б.: “Я відчула, що можу змінити світ, що можу дарувати людям позитивні емоції”.

Ірина Ш. “Захотілося якось допомогти цим людям, розвеселити їх, проявити свою турботу. Тепер є бажання і сили робити в житті щось хороше.”

Артур У.: “Не можу виокремити нічого позитивного, але й негативно ця зустріч на моє особистісне зростання не вплинула”.

На останнє запитання щодо загального впливу зустрічі на колектив класу, влучною видається відповідь Тетяни К.: “Стало якось тепліше, всі зрозуміли, що комусь потрібні. Підвищилася свідомість колективу”.

Анкетування, проведене серед ветеранів сцени, включало такі запитання:

1. Що найбільш цінне, на Ваш погляд, відбулося під час зустрічі?
2. Ваша головна порада школярам.
3. Від яких життєвих помилок Вам хотілося б застерегти молоде покоління?
4. Ваше побажання школярам.
5. Чи необхідно проводити подібні зустрічі надалі?

У відповідях на перше запитання ветерани повідомили, що найціннішою була сама зустріч поколінь, прояви уваги і зацікавленості. За висловом актриси Клавдії Титівни Мудиянкової «Крапля добра–допомоги, яку принесли школярі людям похилого віку, може змінити світ на краще, а ще зустріч примушує замислитися як вижити в цьому світі, да безперервно йде боротьба добра і зла? І як сказав А.Ейнштейн «Щоб вижити, нам потрібен інший спосіб мислення...»».

Поетеса Ліна Біленька так охарактеризувала сутність взаємодії ветеранів і молоді:

«Повеселіли ветерани, а діти помудрішали.

Зігріті сонечком весняним, всі разом подобрішали.»

Серед головних порад школярам провідне місце займали моральні настанови: «Завжди залишатися собою, пізнавати й усвідомлювати своє призначення для ствердження життя на землі!», «Любити Бога, Батьків, Батьківщину», «Більше знайомитися не з телевізійним, а з реальним мистецтвом театру».

У більшості відповідей на третє запитання містилося застереження проти вживання наркотиків, алкоголю, тютюну. Ярослав Андрійович Шовковий, зокрема, наголошував на моральній чистоті: «Будьте уважними в інтимних взаєминах. Не інтерес, а тільки любов виправдовує близькість», а Ліна Біленька висловила своє перестереження у віршах:

«У житті не легковажте, спершу думайте, все зважте,

Поміркуйте, як вчинити, щоб невітшних сліз не лити.»

Серед численних побажань, які ветерани адресували школярам, переважали бажання творчої та особистісної самореалізації, здатності радіти малому і бути щасливим у житті, «любити життя, а не себе у житті, адже життя – це подарунок, який приносить радість всьому людству!».

Всі ветерани одностайно висловилися за продовження подібних зустрічей: «Такі зустрічі – Радість і Добра Надія»,

«Нам спілкуватися не лінь – живе хай дружба поколінь!»

Нам спілкування – як життя, а юнь – це наше майбуття.

Про майбуття прекрасне мрієм. Хай дружба поколінь міцніє!»

Таким чином, в ході здійснення проекту старшокласники отримали можливість реалізувати власний духовний потенціал у суспільно корисній діяльності, а мешканці Будинку ветеранів сцени відчували свою потрібність як носії мудрості та досвіду, необхідного прийдешнім поколінням.

За результатами зустрічі школярами було створено стінгазету, прикрашену пам'ятними фотознімками.

Подібні соціально корисні проекти можуть здійснюватися у різних модифікаціях. Серед визначальних умов їх проведення слід назвати координованість психолого-педагогічних зусиль працівників закладів, які беруть в ньому участь, а також високий рівень їх психолого-педагогічної майстерності.

Аналіз наведеного матеріалу дозволяє зробити висновок про ефективність подібної форми роботи в справі розвитку і реалізації духовного потенціалу майбутніх педагогічних працівників. Подальші дослідження в цьому руслі можуть бути спрямовані на розробку науково обґрунтованих психолого-педагогічних підходів та технологій забезпечення процесу розвитку духовного потенціалу майбутнього викладача професійної школи.

Едуард Помиткін

Розвиток духовного потенціалу майбутнього викладача професійної школи як психолого-педагогічна проблема

Резюме

У статті проаналізовані основні соціально-психологічні чинники становлення особистості майбутнього викладача і, зокрема, розвитку його духовного потенціалу, дані авторські визначення духовності і духовного розвитку особистості. Одним із засобів залучення молоді до моделювання й особистої участі в реальній соціально корисній діяльності є технологія творчих духовно орієнтованих проектів. Як приклад приведені результати реалізації проекту “Зустріч поколінь”, у якому брали участь випускники гуманітарного класу київської гімназії №153 ім.О.С.Пушкіна і пенсіонери-мешканці Будинку ветеранів сцени.

Едуард Помыткін

Развитие духовного потенциала будущего преподавателя профессиональной школы как психолого-педагогическая проблема

Резюме

В статье проанализированы основные социально-психологические факторы становления личности будущего преподавателя и, в частности, развития его духовного потенциала, даны авторские определения духовности и духовного развития личности. Одним из способов привлечения молодёжи к моделированию и непосредственному участию в реальной социально полезной деятельности является технология творческих духовно ориентированных проектов. В качестве примера приведены результаты реализации проекта “Встреча поколений”, в котором принимали участие выпускники гуманитарного класса киевской гимназии №153 им.А.С.Пушкина и пенсионеры Дома ветеранов сцены.

Edward Pomitkin

Development of spiritual potential of the future teacher of professional school as a psychological and pedagogical problem

The summary

In clause the basic social - psychological factors formation of the person of the future teacher and, in particular, of development of his spiritual potential are analysed, the author's definitions spirituality and spiritual development of the person are given. One of ways of attraction of youth to modelling and direct participation in real socially useful activity is the technology of the creative spiritually focused projects. As an example the results of realisation of the project "Meeting of generations" are given, in which the graduates of a humanitarian class of the Kiev grammar school №153 by him took part. A.S.Pushkin and pensioners of a House of the veterans of a stage.